

BALOGH DORKA

A jogi szaknyelvoktatás és a jogi szakfordítóképzés kapcsolódási pontjai

Fordítási és közvetítési feladatok a jogi szaknyelvi képzésben

The interfaces of teaching languages for legal purposes and legal translator training The role of translation and mediation in legal English classes

Teaching languages for specific purposes (for legal purposes in the present case) proves to be ideal ground for the foundation of translator skills and competences. Although the focus in language teaching has shifted to speaking and listening skills to the detriment of reading and writing skills, the study argues that it makes a lot of sense to deal with translation issues by doing translation-related tasks and familiarizing students with the basics of translation techniques in legal language classes. Drawing on research results in the area of legal translation and translation methodology, the interfaces of teaching legal English and legal translator training are considered from two perspectives: that of the characteristics of legal English and translator competences. As the primary aim of the study is to contribute to the methodology of teaching legal English and legal translation, actual tasks, types of exercises and teaching tips are introduced under each section, following a detailed discussion of the interfaces of the two areas.

Bevezetés

A felsőoktatási intézményekben folyó szaknyelvoktatás és graduális vagy posztgraduális szintű szakfordítóképzés a legtöbb szakterület esetében szoros kapcsolatban áll egymással. Az egyes (például jogi vagy orvosi) egyetemi vagy főiskolai karok szakfordítóképzéseinek oktatói testületét is részben az adott szaknyelvet oktató tanárok alkotják, ideális esetben közös csapatban a szakmának a nyelv iránt is elkötelezett képviselőivel. A szaknyelvoktatás megfelelő kereteket biztosít az adott szakterületen elvárt szakfordítói kompetenciák megalapozásához, de a szakfordítóképzés is meríthet a szaknyelvoktatás módszertani eszköztárából. Miközben a kommunikatív nyelvoktatás térhódítása és a verbális kommunikáció dominanciája következtében az általános nyelvoktatásban a fordítási feladatok egyre inkább háttérbe szorulnak (ami tetten érhető az egynyelvű nyelvvizsgák népszerűségében, és abban is, hogy az új érettségi vizsga feladatsorában már nem szerepel a fordítás), a tartalomalapú szaknyelvoktatásban ez a tendencia nem ilyen magától értetődő. Ennek okait részben abban kereshetjük, hogy a szaknyelvoktatás céljai különböznek az általános nyelvoktatás céljaitól, a szaknyelvoktatás egyértelműen tartalomalapú jellege miatt az autentikus szövegekhez kapcsolódó fordítási feladatok a valós nyelvhasználatra készítik fel, és ezért jobban összeegyeztethetőek a kommunikatív megközelítéssel. Kurtán és Silye (2006: 3) szavaival élve: „a tanulási cél – a nyelv használata – egyben eszköz is a cél eléréséhez”.

De vajon indokolt-e az időigényes fordítási és egyéb írásbeli közvetítési feladatokat akkor is beépíteni a szaknyelvi tananyagba, ha ez a hallás utáni értés és a beszéd-készség fejlesztésére szánt idő rovására történik? Az internetes kultúra térnyerése, az új kommunikációs csatornák és az egyre gyorsuló adatáramlás drasztikusan átforgalmazzák a hallgatók gondolkodását, koncentrációképességét és tanulási szokásait, ami növeli a kockázatát annak, hogy a megszerzett tudás nem elmélyült deduktív folyamat eredménye, hanem felszínes, ellenőrizetlen forrásokból származó információk esetenként kaotikus halmaza lesz. Ezért sem szabad megfeledkeznünk arról, hogy miközben az oktatási módszereket adaptáljuk a megváltozott tanulási környezethez, pont ez a megváltozott tanulási környezet az, ami miatt fokozott figyelmet kellene fordítanunk a hallgatók anya- és idegen nyelvi olvasási, szövegértési, szövegelemzési és szövegalkotási készségeinek fejlesztésére és a nyelvek közötti közvetítés készségét fejlesztő feladatokra. A jogi szaknyelvet tanuló joghallgatók esetében ez különösen indokolt, mivel esetükben a szöveg megfelelő értelmezése vagy a jogi fogalmak és intézmények nyelvek közötti helyes megfeleltetése szakmai elvárás.

Az alábbiakban néhány érvet szeretnék bemutatni annak alátámasztására, hogy a fordítás és az írásbeli közvetítés egyéb fajtái olyan feladatok, amelyekkel a jogi szaknyelvi óra keretei között is érdemes kiemelten foglalkozni. Emellett arra a kérdésre keresem a választ, miként segítheti egymást a jogi szaknyelvoktatás és szakfordítóképzés módszertana, mik a közös tartományok és érintkezési pontok a két terület között. A szaknyelvi képzés egyszerre tartalomalapú és kompetenciaalapú jellegéből kiindulva az érintkezési pontokat a jogi nyelv sajátosságai és a fordítói kompetenciák felőli megközelítésben vizsgálom, angol–magyar nyelvpárban. Gyakorlati példák és feladattípusok segítségével elsősorban arra szeretnék rávilágítani, mely módszerekkel fejleszthetők, illetve fejlesztendők a fordítási és írásbeli közvetítési készségek a jogi szaknyelv oktatásában. A bemutatott példák nem minden esetben pusztán fordítási vagy közvetítési feladatok, hanem esetenként a fordításhoz indirekt formában kapcsolódó, azt előkészítő vagy a szöveg és a fordítási folyamat strukturáltabb megértését elősegítő feladattípusok. A gyakorlati alkalmazhatóság és szemléltetés céljából két konkrét feladatot függelékben csatoltam (1. és 2. függelék).

A példákhoz a háttérrel a PPKE JÁK joghallgatói által látogatott angol jogi szaknyelvi órákon, valamint a legalább középfokú nyelvvizsgálóval rendelkező végzett jogászok számára meghirdetett, szintén a PPKE JÁK-on zajló jogi szakfordítóképzésen (elsősorban az írásbeli jogi szaknyelvi kommunikáció, szaknyelvi terminológia, fordítástechnika és fordításelmélet tárgyakban) szerzett módszertani tapasztalatok adják. Mindkét képzés speciálisnak mondható abból a szempontból, hogy kifejezetten jogi szaknyelvi orientáltságú, a szaknyelvi órákon jellemzően a jogi szaknyelvi vizsga letétele, a szakfordítóképzésen pedig minden esetben a jogi szakfordítói képesítés megszerzése a kimeneti cél. Éppen ezért az a kérdés is felmerül, hol az a határ, amely elválasztja a magas szintű jogi szaknyelvi képzést a szakfordítóképzéstől, milyen arányban és milyen formában szükséges célnyelvi készségfejlesztő feladatokat integrálni egy olyan posztgraduális szintű jogi szakfordítóképzésbe, amelynek célcsoportját végzett jogászok alkotják, akik csak kivételes esetben rendelkeznek erős nyelvi előképzettséggel.

A jogi szaknyelvi óra mint a jogi szakfordítás előkészítésének lehetséges színtere

Kurtán (2016) a szaknyelvoktatási folyamatokról szóló tanulmányában a (2012. évi) felsőoktatási szaknyelvi képzésre vonatkozó országos felmérés válaszai alapján távlati és közvetlen szaknyelvoktatási célokat mutat be. A távlati célok között szerepel többek között a hallgatók nemzetközi és hazai munkaerőpiacon való elhelyezkedésének az elősegítése, a sokoldalú, kultúrákban járatos szakember-eszmény kialakításának támogatása, a magas színvonalú szakmai tudás megszerzéséhez való hozzájárulás és az élethosszig tartó tanulás és önfejlesztés igényének fejlesztése. Kurtán tíz pontban határozza meg a szaknyelvi képzés közvetlen célkitűzéseit. A tíz szempontból hét (1–4., 6–7., 9., amelyeket az alábbiakban dőlt betűvel jelöltem), a szakfordítóképzés kontextusában is megállja a helyét:

- 1. A különböző szakmai szövegtípusok és műfajok célnyelvi megismerése*
- 2. A különböző szakmai szövegtípusok és műfajok célnyelvi előállítása*
- 3. A célnyelven elérhető szakirodalom felhasználására való felkészítés*
- 4. Írásbeli és szóbeli közvetítési kompetenciák kialakítása célnyelv és forrásnyelv között*
- 5. Célnyelvi forráskezelési és kritikai kompetenciák kialakítása*
- 6. Célnyelvi kommunikációs kompetenciák kialakítása*
- 7. Célnyelvi kulturális ismeretek és kompetenciák kialakítása*
- 8. Egyszerűbb hangzó szaknyelvi szövegek megértése és előállítása*
- 9. Egyszerűbb írott szaknyelvi szövegek megértése és előállítása*
- 10. A képzési kimeneti feltételhez szükséges nyelvvizsgára való felkészítés*

A felsorolásból arra következtethetünk, hogy a szaknyelvoktatás közvetlen céljainak jelentős hányada szorosan kapcsolódik a fordításhoz és a tágabb értelemben vett közvetítéshez. A fordítási és közvetítési feladatok segítségével a jogi szaknyelvoktatásban is több olyan kompetencia fejleszthető (szövegértési, szövegalkotási, kommunikatív, interkulturális, szaknyelvi, információkeresési stb.), amelyek elsajátítása a jogászkultúrában különösen indokolt, mivel e szakterületnek meghatározó alkotóeleme az írott szöveg, és a kontinentális jogrendszer is elsősorban az írásbeliségre támaszkodik. Vermes (2003) szerint a fordítás alapos megértésre, pontos olvasásra tanít. Az alapos olvasás képességének elsajátításával és az arra való igény kialakításával pedig a tanulási kompetenciát fejlesztjük, amely napjaink megváltozott oktatási környezetében kulcsfontosságú: „A legfontosabb kompetenciánk éppen a tanulásra, a tanulás megtanulására és a tanulás folyamatos fenntartására való képességünk” (Halász 2006). Bár Halász a tanulási kompetenciának a közoktatásban betöltött jelentőségére utal, annak sikeres elsajátítása vagy éppen hiánya a felsőoktatásba is továbbgyűrűzik.

A fordítási feladatok indokoltsága a jogi szaknyelvi órán az oktatási célok tükrében

A technika fejlődésével és a megváltozott tanulási szokásokkal párhuzamosan a szaknyelvoktatás szerkezete is átalakult, az oktató ma már a tréner vagy a mentor szerepét tölti be, a szaknyelvi ismeretek közvetlen átadása tehát ebben a közegben legfeljebb

kiindulási alap lehet. A hosszú távú oktatási cél a hallgatók motiválása és felkészítése az önálló munkára, támpontok nyújtása az órákon kívüli hatékony felkészüléshez, az önreflexióhoz és az autonóm tanuláshoz, a megszerzett szaknyelvi ismeretek tágabb perspektívába helyezése. A jogi szaknyelv esetében e perspektívának fontos alkotóeleme a fordítás problémaköre, ami általában már a legelső szaknyelvi órákon felmerül, mivel a hallgatók ösztönösen törekszenek az angol és a magyar jogi terminusok és jogintézmények megfeleltetésére, ami az angolszász és a magyar jogrendszer esetében az egyes terminusok mögött álló fogalmak diszkrepanciája miatt nem kis feladat elé állítja őket. Nehezíti a helyzetet az a tény, hogy a jogi szaknyelv esetében a legtöbb tananyag egynyelvű, és jellemzően az angolszász jogrendszerre épül, hiszen ebben a jogrendszerben lelhetők fel a tananyagfejlesztők által használt autentikus angol nyelvű forrásanyagok. Ez a jelenség jó alkalmat teremt arra, hogy már az első szaknyelvi órákon felhívjuk a figyelmet a jogi terminusok fordításának veszélyeire és azokra a szempontokra és körülményekre (fordítási kontextusra), amelyeket a jogi szövegek fordításakor minden esetben figyelembe kell vennünk. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a szaknyelvi órán spontán felmerülő problémákat szakfordítói nézőpontból is megvizsgálhatjuk, és a rendelkezésre álló időtől függően alaposabban vagy csak érintőlegesen, de valamilyen formában kitérhetünk a szakfordítás szemszögéből fontos kérdésekre. Tisztázhatjuk például, hogy szaknyelvi órán elegendő, ha a célnyelven definiáljuk az egyes terminusok mögött álló fogalmakat, de néhány problémás terminus kapcsán felvethetjük a kérdést: ha le kellene fordítanunk az anyanyelvünkre, milyen lehetőségek, stratégiák állnak a rendelkezésünkre.

A fordítási feladatok indokltsága a jogi szaknyelvi órán a hallgatói igények tükrében

A jogi szaknyelvet tanulók többsége feltehetően nem azért kezd szaknyelvet tanulni, mert jogi szakfordító szeretne lenni. Ennek ellenére már a szaknyelvoktatás során is van értelme tudatosan fejleszteni a hallgatók fordítói kompetenciáját. A munkaerőpiacon már helyet találó hallgatókkal folytatott beszélgetésből és a rendelkezésre álló adatokból ugyanis kiderül, hogy az ügyvédi irodákban, államigazgatásban, multinacionális cégeknél dolgozók szinte kivétel nélkül szembesülnek fordítási feladatokkal, már gyakornoki státuszban is, és a fordításban való jártasság jogi szaknyelvi ismeretekkel tetézve gyors kiemelkedési lehetőséget biztosíthat a számukra. Fischer (2010) szerint a fordítási feladatoknak a fordítások iránti érzékenység és felelősség kialakításában is van jelentősége, mivel napjainkban is tartja magát az a tévhit, hogy a fordításhoz elég a közép- vagy felsőfokú nyelvtudás. Az európai uniós karrierlehetőségek ugyancsak megkövetelik a fordítói készségeket. További érv a szakfordítói ismeretek elsajátítása mellett, hogy a felsőoktatási intézmények egyes kurzusain elvárás az idegen nyelvű szakirodalom magyar nyelvű feldolgozása. A motivált és céltudatos hallgatók ezért rendkívül hálásan fogadják, ha a szaknyelvet tágabb kontextusba helyezve van alkalmuk elsajátítani, amely kontextusban a szakfordítói kompetenciák jelentős helyet foglalnak el. A fordítástechnikai alapismeretek elsajátításával a jogi szaknyelvet tanuló joghallgatók kedvet kaphatnak a szakfordítói kompetenciájuk elmélyítéséhez, és ha nem is vesznek részt szakfordítói képzésen, realisabban tudják megítélni a fordítási megbízásokat, ha későbbi pályájuk során ilyen feladatot kapnak.

A jogi szaknyelvoktatás és szakfordítóképzés közös pontjai a jogi szaknyelv sajátosságai alapján

A jogi szaknyelv sajátos természetéről szóló bőséges szakirodalomból a következőkben azokat a sajátosságokat emelem ki, amelyek tudatosítása már a szaknyelvi órakon is hasznos lehet, mivel segítségükkel a jogi szaknyelvet tanulók képesek lesznek önállóan rendszerezni a nyelvek működésére vonatkozó ismereteiket, ezáltal később könnyebben veszik majd az akadályokat, amelyek a nyelvvel és a szakfordítással kapcsolatosak.

Kettősség

A jogi szaknyelv egyik tipikus vonása az a *kettősség*, mely szerint a jogszabályok értelmezésére nemcsak a szakmai kommunikációban, hanem a hétköznapi életben is szükség van, ebből kifolyólag a jogi szöveg alkotója egyszerre akar megfelelni a szakma elvárásainak és a közérthetőség kritériumainak (Bhatia 1997). Ebből a szempontból a jogi szaknyelv és az orvosi szaknyelv között sok a hasonlóság. Az a tény, hogy a hagyományos értelemben vett jogi nyelvezet a hétköznapi halandó számára felfoghatatlan, életre hívta a jogi szaknyelv egyszerűsítésére törekvő mozgalmakat. A „*plain English*” (közérthetően angolul) mozgalom az Egyesült Államokban indult útjára a múlt század hetvenes éveiben, amikor a kormány rendeletben írta elő az általa kibocsátott határozatok és rendeletek közérthető nyelven való megfogalmazását, majd ennek hatályát szövetségi szinten a jogszabályokra és a magánjogi szerződésekre is kiterjesztette. Hasonló jelenséget figyelhetünk meg az Európai Unió „*clear writing*” (jogalkotás érthetően – a pontos fogalmazás művészete) kampányában, ahol a közérthetőségre való igény szorosan összefonódik az uniós politika azon törekvésével, hogy az EU polgárait közelebb hozza a jogalkotókhoz. Ennek egyik alapfeltétele, hogy a jogszabályok a hétköznapi ember számára is érthető nyelven legyenek megfogalmazva. A kampány eddigi eredményeit a Magyar Nyelvstratégiai Intézet gondozásában megjelent (Katona–Maleczki 2016) *Jogalkotás érthetően – a pontos fogalmazás művészete* című magyar és angol nyelvű kötet összegzi, amely az azonos címen, 2014-ben rendezett konferencia előadásából készült. A *plain English* és a *clear writing* mozgalmak megosztották a jogászok közösségét, a mozgalom ellenzői szerint a bonyolult fogalmazásmód szakmai norma és presztízs kérdés, a jogi szaknyelv bizonyos esetekben nem véletlenül homályos. A kétértelműség sokszor a kiskapu szerepét tölti be, magánjogi szerződések esetén például a bizonytalanság arra szolgálhat, hogy valamelyik fél megpróbálja kihasználni, míg nemzetközi egyezmények esetében a diplomáciai taktika eszköze lehet (Šarčević 1997). A jogi szakfordítókra nézve már pusztán ennek a ténynek is számos izgalmas implikációja van a fordító szabadságra nézve: felismeri-e a fordító a szándékosságot a szöveg homályossága mögött? Milyen következményekkel jár, ha értelmezi a nem egyértelműen megfogalmazott részeket, és egyáltalán megteheti-e ezt? Módszertani megközelítésben a közérthető fogalmazás jelensége szinte kimeríthetetlen kincsesbánya mind a szaknyelv, mind a szakfordítóképzés számára, hiszen a jogi szövegek és jogszabályok közérthető megfogalmazása még az anyanyelvükön fogalmazókat is kihívások elé állítja. Az írásbeli jogi kommunikációs kurzusok egyik legfőbb célkitűzése éppen az, hogy a résztvevőket megtanítsák arra, ismerjék el a jog szakmai összetettségét és az attól elválaszthatatlan

formális stílust, ugyanakkor fogalmazzanak világosan, tömören és érthető, közvetlen stílusban (Garner 2013). Ezt a törekvést szem előtt tartva mind a szaknyelvi órákon, mind a szakfordítóképzésen beiktathatunk a tananyagba olyan feladatokat, amelyek a bonyolult jogi nyelvezet egyszerűsítését célozzák meg, ráadásul ezek a feladatok remekül kombinálhatók a szaknyelvi regiszter megismertetésével és begyakorlásával. Szaknyelvi órán ez lehet a szakember és laikus (pl. ügyvéd és ügyfél) közötti kommunikáció stílusának fejlesztését célzó feladat, így többek között levélírás, amikor a hallgatónak megadott szavak és kifejezések közül kell kiválasztaniuk azokat, amelyek a levelet ügyfél-baráttá, ugyanakkor professzionális hangvételűvé teszik (a gyakorlati példát lásd az 1. függelékben). A szakfordítóképzésen hasonló célnak felel meg egy nehezebb szöveg (például jogesetleírás) egyszerűsítése, laikusok számára is érthetővé tétele (2. függelék). Ezekben a gyakorlatokban hangsúlyos szerepet kap a szövegértési és a szövegalkotási kompetencia, ezeken belül pedig az átfogalmazás és a regiszterváltás. Az ehhez hasonló feladatok készítéséhez nagy segítséget jelentenek a Clear writing kampány jegyében született ingyenesen letölthető európai uniós kiadványok (*Clear English, How to write clearly*), de más gyakorlati szemléletű könyvekből is meríthetünk ötleteket, például Garner (2013) *Legal writing in plain English* című munkájából.

Archaikus elemek

A jogi szaknyelv a szaknyelvek közül az egyik lelassabban változó, *archaikus elemeket* nagy számban őrző regiszter (Haigh 2012, Mattila 2013). Archaikus jellegzetesség a sokszorososan összetett mondat szerkezet, amely extrém esetben többoldalas mondatokat eredményez. Szintén archaikus vonása az angolszász jogi nyelvnek a kettőzés (*terms and conditions; null and void; by and between*), a visszautaló kifejezések (*the said John Smith; the aforementioned parties*) és a névmási határozószók (*hereof; thereto*). Mivel az archaikus szövegezés mértéke műfajonként eltér, ez a jelenség megfelelő alkalmat szolgáltat arra, hogy felhívjuk a hallgatók figyelmét a jogi műfajok szövegezési konvencióinak különbségeire. De visszakanyarodhatunk az egyszerűsítés és a közérthetővé tétel témaköréhez is, és érdekességként bemutathatunk egy elretentő példát az ún. egymondatos szabály érvényesülésére, bár a többoldalas mondatok lefordításával kis óraszám mellett nem ajánlatos megpróbálkozni. A szaknyelvi órára vihetünk mintát a prototipikus jogi műfajokból (szerződés, jogszabály), és egy kiválasztott szövegrész elemzésével megbeszélhetjük azok legfontosabb szövegezési konvencióit (például a fent említett archaikus elemeket a szerződésekben és a *shall* segédige használatát a jogszabályokban). A szakfordítóképzésen ugyanezeket a szövegezési konvenciókat tudatosítjuk konkrét fordítási feladatok segítségével.

Intertextualitás

Az *intertextualitás*, vagyis a szöveg más, hasonló jellegű szövegektől való befolyásoltsága semmilyen más szakszövegben nem olyan meghatározó, mint a rendelkező típusú jogi szövegekben, az írott jogi szabályozásban (Mattila 2013). Ez a jelenség az uniós szaknyelvben is tetten érhető, és szorosan kapcsolódik a pontos terminológiai megfeleltetés szükségességéhez, amelyre a következő pontban térek ki részletesebben. Az intertextualitás jelenségét módszertani szempontból többek között arra használhat-

juk fel, hogy megvitassuk a hallgatókkal a jogi műfajok *tipologizálásának* lehetséges szempontjait (Balogh 2015), amelyek közül a legelterjedtebb a funkció-alapú felosztás (Šarčević 1997, Kjaer 2000). Eszerint három nagy csoportba sorolhatjuk a jogi szövegeket: preskriptív (előíró, rendelkező) szövegek (pl. jogszabályok, rendeletek, magánjogi és nemzetközi szerződések); preskriptív elemeket is tartalmazó deskriptív szövegek (pl. bírósági ítéletek, keresetek, perbeszéddek, kérvények); és deskriptív szövegek (jogi szakkönyvek, tankönyvek, tanulmányok). A felosztás alapján rávilághatunk arra, hogy a rendelkező típusú jogi szövegek megszoვეgezeése esetében alapelvárás az előzmények figyelembevétele. Mindenképpen érdemes utalni arra is, hogy különböző jogi műfajok esetében különböző fordítói stratégiákat célszerű alkalmazni, ezt alkalomadtán konkrét példákkal szemléltethetjük. A szaknyelvi órán – ahol az oktatási célok és az időkorlátok nem teszik lehetővé a szövegtani és műfaji ismeretek alapos elmélyítését – elegendő a jogi szövegek két alaptípusát (preskriptív szöveg / deskriptív szöveg) összehasonlítani, míg a szakfordítóképzésen a jogi szövegtípusok és műfajok tipologizálásának és rangsorolásának szempontjait is tárgyaljuk, a legrepresentatívabb műfajokat és szövegtípusokat fordítatjuk is.

Az intertextualitás kapcsán érdemes pár szót ejteni arról, hogy a rendelkező típusú jogi szövegek fordításakor a tartalom pontos megőrzése és az azonos jogi hatás elérése az elsődleges cél, ami egyrészt megköveteli a fordítótól a fordítási cél (*skopos*) és a kontextus pontos meghatározását, másrészt kevés teret enged a fordítói kreativitásnak. Fontos felhívni a hallgatók figyelmét arra is, hogy egy dokumentum funkciója nem a saját belső természetétől függ, hanem a kommunikációs helyzettől. Egy törvény előíró jellegű annak az állampolgárnak a szemében, akit köteleznek a betartására, de teljesen informatív annak, aki csak érdeklődik ez iránt (például ha valaki a társasági jogot azzal a céllal olvassa, hogy megvizsgálja egy üzlet alapításának feltételeit).

Speciális terminológia

A *speciális terminológia* minden szaknyelvre jellemző sajátosság, ami a jog területén szervesen kapcsolódik az intertextualitás jelenségéhez. Elsősorban a szakfordítóképzésen tárgyalandó a következetes terminushasználat kohézióteremtő funkciója a fordításban. Megemlíthetjük és példákkal szemléltethetjük azt az EU-s fordításokra (is) jellemző sajátosságot, hogy a rendelkező jogszabályokban megjelenő terminológiát akkor is tovább kell vinni, ugyanúgy kell használni, ha a fordító a precedenst teremtő fordításban nem a legszerencsésebb megoldást választotta. E jelenség történeti hátterében az áll, hogy a Magyarország csatlakozását megelőző időszakban a csatlakozás kritériumainak megfelelően az EU teljes joganyagát le kellett fordítani, és a rendelkezésre álló idő rövidege miatt lehetetlen volt minden terminus esetében megtalálni a megfelelő ekvivalenst. Az egyes szakterületek uniós terminológiája így gyakran a szakmai konszenzust megelőzve alakult ki (Fischer 2008).

Míg a következetes terminushasználat kohézióteremtő erejének tárgyalása elsősorban a szakfordítóképzés tananyagához tartozik, a terminusokkal kapcsolatos problémák megvitatása a szaknyelvi órán is hangsúlyos szerepet kell, hogy kapjon. Mivel a jogi szaknyelv oktatásához használt legtöbb forrás az angolszász jogrendszerben lelhető fel, a hallgatók már a legelső szaknyelvi órán szembesülnek a jogi fogalmak értelmezésének nehézségével és az idegen szavak anyanyelvi megfeleltetésének prob-

lémakörével. Bár egyes módszertani megközelítések (Krois-Lindner–Firth 2008) szerint a szaknyelvi órán felmerülő új szavakat az eltérő fogalmi háttér miatt nem célszerű – és sokszor nem is lehet – lefordítani, pont ebből a tényből kiindulva érdemes felhívni a hallgatók figyelmét a jogrendszerek különbözőségéből fakadó fordítási nehézségekre és arra, milyen lehetőségek, fordítói stratégiák jöhetnek szóba, amikor olyan fogalommal találjuk szemben magunkat, amely csak az angolszász (*common law*) rendszerekben használatos, de ismeretlen a kontinentális jogrendszerekben.

A jogi fogalmak összeegyeztethetlenségére számos példát találunk az egyes nemzeti jogrendszerekben belül is, mivel az egyéb szakterületekhez képest a jog jobban ellenáll a nemzetköziesítésnek vagy a szabványosításnak, és „elsősorban nemzeti jelenség marad” (Šarčević 1997). Minden egyes nemzeti vagy területi alapon működő jogrendszer saját terminológiával, fogalomrendszerrel, jogforrásokkal rendelkezik. Ez kétségtelenül jelentős problémákat okoz bizonyos fordítási helyzetekben, például a nemzetközi szerződések fordításakor (a *jóhiszeműség* vagy a *kár* fogalmát például nagyon körültekintően kell kezelni).

Az eltérő jogrendszerek jogi fogalmainak összeegyeztethetlensége szolgáltatta az alapját azoknak a szélsőséges vélekedéseknek is, amelyek szerint a jogi fordítás lehetetlen vállalkozás. Ugyanakkor azt is meg kell jegyeznünk, hogy a polgári magánjogi szerződések többsége esetében a forrásszöveget egy másik nyelvre, és nem egy másik jogrendszerre fordítjuk, ami lényegesen megkönnyíti a fordító dolgát. A nemzetközi vagy szupranacionális közegben pedig több sikeres gyakorlatnak lehetünk tanúi a jogi fogalmak eltérő jelentéséből fakadó problémák megoldására. Ilyen a párhuzamos jogalkotás, amely például Kanadában vagy Svájcban sikeresen működik.

A fogalmi különbségekből adódó problémákat és a lehetséges stratégiákat azért célszerű tudatosítani a szaknyelv elsajátításának kezdeti fázisában, mert így a hallgatók a továbbiakban képesek lesznek felismerni és azonosítani a felmerülő problémát, és tudatosan alkalmazhatják a megfelelő stratégiát, vagy legalábbis gondolkodhatnak a lehetséges megoldásokon. A szakfordítóképzésen a lehetséges fordítói stratégiákat, döntési helyzeteket és lehetőségeket jóval részletesebben kell kielemezni és begyakorolni, külön tárgyalva a honosítás és az idegenítés indokoltságát az egyes fordítási helyzetekben. A szaknyelvi órán a terminológia témaköréhez logikusan kapcsolható feladat a glosszárrium készítése, amelyben a hallgatók táblázatos formában gyűjtik össze az új szakszavak és terminusok angol és magyar megfelelőjét vagy megfelelőit, azok rövid definícióját, valamint egy példamondatot az adott szó lehetséges előfordulási környezetének szemléltetésére. A szakfordítóképzésen a terminológiai adatbázis és/vagy fordítói memória készítése minden fordítási feladat esetében alapelvárás.

Érdekes tény, hogy – részben az eddig említett sajátosságok okán – a szaknyelvi regiszterek közül a jog területe az, amely a leginkább ellenáll a gépi fordítás térhódításának, mivel a jogi szövegek jogrendszerhez kötött jelentésrendszere az automatikus szemantikai feldolgozást szinte lehetetlenné teszi.

Összegzésül tekintsük át táblázatban is (lásd 1. táblázat), melyek azok a feladattípusok, amelyek a jogi szaknyelv sajátosságai szempontjából mind a felsőoktatási intézményekben folyó jogi szaknyelvi órákon, mind a graduális és posztgraduális jogi szakfordítóképzés egyes tárgyaiban (pl. írásbeli jogi szaknyelvi kommunikáció, szaknyelvi terminológia, fordítástechnika, fordításelmélet) hasznosak lehetnek:

FELADATOK A JOGI SZAKNYELVOKTATÁSBAN	A JOGI SZAKNYELV SAJÁTÓSÁGAI	FELADATOK A JOGI SZAKFORDÍTÓKÉPZÉSBEN
ügyfélnek szóló ügyvédi levél átfogalmazása, laikusok számára érthetővé tétele, regiszterváltás, stílusgyakorlatok	<i>a jogi szaknyelv kettőssége</i> szakmaiság megőrzése közérthető fogalmazás mellett	leíró, ismertető jellegű jogi szöveg (pl. bonyolultabb jogeset) egyszerűsítése, laikusok számára érthetővé tétele
prototipikus jogi műfajok (szerződés, jogszabály) általános szövegezési konvencióinak megismerése szövegelemzéssel (egy szöveg)	<i>archaikus nyelvezet</i> írásbeli konvenciók követése jogi műfajok szerinti lebontásban	különböző jogi műfajok eltérő szövegezési konvencióinak tudatosítása konkrét fordítási feladatokkal
jogi szövegtípusok (preskriptív-deszkriptív) eltérő stilisztikai jellemzőinek tudatosítása összehasonlító elemzéssel (két szöveg összehasonlítása)	<i>intertextualitás</i>	jogi szövegtípusok és műfajok tipologizálásának szempontjai; részletes műfaj- és szövegtípológia, szövegek rangsorolása (pl. nehézségük szerint) és fordítása
tematikus glosszárium készítése excel táblázatban, később exportálható fordítói memóriába	speciális jogi szakszókincs és <i>terminológia</i>	glosszárium, fordítói memória, adatbázis készítése fordítástámogató eszközökkel

1. táblázat. A jogi szaknyelvoktatás és a jogi szakfordítóképzés közös tartományába eső feladattípusok a jogi szaknyelv sajátosságai felőli megközelítésben

A jogi szaknyelvoktatás és szakfordítóképzés közös pontjai a fordítói kompetenciák alapján

A következőkben egy másik megközelítésben, a fordítói kompetenciák felől vizsgálom a kétféle képzés kapcsolódási pontjait, és módszertani aspektusból elemzem azokat a fordítás szempontjából releváns kompetenciákat, amelyek fejlesztése a szaknyelvoktatásban is indokolt. A számos fordítóikompetencia-modell közül az alábbi táblázatban kettőt, a PACTE csoport, valamint az európai mesterszintű fordítóképzés (EMT) modelljeit mutatom be Lesznyák (2007, 2014) és Kovalik Deák (2013) kutatására támaszkodva (lásd 2. táblázat). Az alább felsorolt fordítói kompetenciák közül dőlt betűvel jelöltem azokat, amelyeknek a szaknyelvoktatásban is szerepük van.

PACTE (fordítói alkompetenciák)	EMT fordítói kompetenciák
<ul style="list-style-type: none"> • <i>kétnyelvű kommunikatív kompetencia (mindkét nyelven – szaknyelv ismerete)</i> • <i>nyelven kívüli ismeretek (szaktudás, enciklopédikus ismeretek)</i> • <i>transzferkompetencia (fordításelméleti és -gyakorlati ismeretek)</i> • <i>instrumentális alkompetencia (eszközhasználat)</i> • stratégiai alkompetencia • pszicho-fiziológiai alkompetencia 	<ul style="list-style-type: none"> • szolgáltatói kompetencia • <i>nyelvi kompetencia</i> • <i>interkulturális kompetencia</i> • <i>háttér-információ megszerzésére vonatkozó kompetencia</i> • <i>tematikus kompetencia</i> • technológiai kompetencia

2. táblázat. Fordítói kompetenciák (PACTE, EMT)

A továbbiakban azokkal a kompetenciákkal foglalkozom részletesebben, amelyek véleményem szerint nemcsak a szakfordítóképzésben, hanem a szaknyelvoktatásban is fejlesztendők.

Nyelvi ismeretek – kétnyelvű kommunikatív kompetencia (PACTE) / nyelvi kompetencia (EMT)

A PACTE csoport által definiált kétnyelvű kommunikatív kompetencia mindkét nyelven megnyilvánuló pragmatikai, szociolingvisztikai, szövegismereti és szövegnyelvészeti operatív tudást jelöl, amelynek leginkább a szakfordítóképzésben van jelentősége, hiszen magas szintű szövegtudatosságot és a forrás- és célnyelvi műfajok alapos ismeretét is feltételezi. Az EMT kompetenciamodell részeként meghatározott nyelvi kompetencia (szűkebb értelemben vett nyelvtudás) fejlesztésének igénye azonban már a szaknyelvoktatásban is korlátozottan érvényesül, a szakfordítóképzések esetében pedig ez az igény egyáltalán nem nyilvánvaló. Lesznyák kutatása alapján elmondhatjuk, hogy ennek a problémakörnek a vizsgálata viszonylag elhanyagolt kérdés, a nyelvtudás meglétét ebben a helyzetben a szakirodalom többnyire evidenciának tekinti, mivel optimális esetben a célnyelv magas szintű ismerete a szakfordítóképzés előfeltétele (Lesznyák 2014). Ennek ellenére a gyakorlat azt mutatja, hogy a szakfordítóképzésre beiratkozó hallgatók nyelvtudása sok esetben hiányos. Érdemes lenne tehát megvizsgálni a szakfordító intézmények tapasztalatait abból a szempontból, hogy szükségesnek tartják-e és beépítik-e a tananyagba a szisztematikus idegen nyelvi fejlesztést.

A PPKE JÁK jogi szakfordítóképzésén részt vevő, a képzésre jellemzően közép- és csak néhány esetben felsőfokú nyelvvizsgálóval érkező hallgatók esetében azt tapasztaljuk, hogy az idegen nyelvi fejlesztés megkerülhetetlen, a végzett jogászok idegen nyelv-tudása néhány kivételtől eltekintve kissé alacsonyabb szintű, mint az erős nyelvi képzésben részesülő bölcsészhallgatóké. A nyelvi fejlesztésre ezért mindenképpen szükség van, de ahogy erre Nord (2005) is utal, azt célzottan az adott nyelvpár és szakterület tipikus fordítási nehézségeinek figyelembevételével, fordításspecifikus szemlélettel kell megvalósítani. A fordítás a nyelvek eltérő működésének tudatosítása révén hozzájárul a kontrasztív nyelvszemlélet kialakításához, és ezzel az anyanyelvi kompetenciát is fejleszti, ahogy erre Klaudy (2001) és Nord (2005) is rámutat.

A nyelvi kompetencia a szakfordítóképzésben a lehetséges nyelvi buktatókra rávilágító mondatok és szövegrészletek mindkét nyelvi irányba történő fordításával fejleszthető a leghatékonyabban, de egyéb közvetítési feladatok, mint például a szöveg-összefoglalás vagy a visszafordítás is megfelelnek a célnak, míg a szaknyelvi órákon alapvetően a képzési cél határozza meg a fordítás minőségét és mennyiségét. Jogi szaknyelvi vizsgafelkészítés esetén például a PROFEX kétnyelvű vizsga esetében nyelvi szintektől függően magyarról idegen nyelvre történő tömörítési vagy fordítási feladatokat gyakorolunk, a 2017 januárjától megszűnő ILEC egynyelvű vizsgára való felkészítés viszont értelemszerűen nem tartalmazott közvetítési feladatot. A nyelvvizsga-felkészítéstől független jogi szaknyelvi órákon a közvetítési kompetencia a következő feladatok bármelyikével fejleszthető: fordítás mindkét irányban, angol szöveg tömörítése/összefoglalása angol nyelven, angol szöveg tömörítése magyar nyelven, magyar szöveg tömörítése angol nyelven. A nyelvi készségek fejlesztésének lehetőségeit és arányait a kétféle képzésre vetítve bővebben a tanulmány következő pontjában fogom vizsgálni.

Nyelven kívüli ismeretek – szaktudás és enciklopédikus ismeretek (PACTE) / tematikus kompetencia (EMT)

Ez az alkompetencia a PACTE csoport definíciója szerint a kultúraközi ismereteket is magában foglalja, míg az EMT-modell ezt a kompetenciát külön kezeli. Forrásnyelvi és célnyelvi kultúraismeretet, enciklopédikus tudást és szaktudást feltételez. Az EMT-modell esetében a tematikus kompetencia az adott dokumentum tematikus vonatkozásainak mélyebb megértését szolgáló információk megszerzését, a szakterületi ismeretek bővítését, az önképzésre való képességet, a kíváncsiságot, az elemző és szintetizáló készséget foglalja magában. Ha Šarčević nyomán definiáljuk az ideális jogi szakfordítót, akkor az a gyakorlatban vagy nem létezik, vagy csak nagyon elvétve, mivel szerinte a jogi szakfordítónak rendelkeznie illik a jog és a nyelvészet tárgyában szerzett diplomával, és ezenfelül fordítói képesítéssel is. Ismernie kell a különböző jogrendszereket, a jogi műfajok egyes jogrendszerek szerinti formai követelményeit, miközben tisztában kell lennie a nyelv működésével és a fordítás technikai követelményeivel. Ráadásul a jogi szöveg fordítójának járatosnak kell lennie nemcsak a jogban, hanem azokban a kérdésekben is, amelyekben a jogot alkalmazzák (Šarčević 1997). A szaktudás a joghallgatók esetében még nem lehet nyilvánvaló elvárás, a posztgraduális szakirányú továbbképzésen viszont részben igen. Azért csak részben, mert a jogász pályán belül is jellemző a specializáció, ritkán fordul elő, hogy egy jogász a jog minden területén egyformán jártas legyen. A szaknyelvi órán is fontos a szaktudás, a tapasztalatok szerint ennek birtokában a hallgatók motiváltabban és aktívabban vesznek részt az órákon. A szakmai háttérismereteket aktuális témákat érintő autentikus szövegekkel fejleszthetjük, amihez a tartalomalapú szaknyelvoktatás ideális kereteket biztosít.

Transzferkompetencia (PACTE)

Ez a kompetencia a fordítással kapcsolatos ismereteket tömöríti, és nemcsak a fordítási stratégiák, technikák és problémátípusok, de a fordítói munkafolyamat és a fordítási piac ismerete is beletartozik. A szaknyelvi órán fordításelméleti ismeretek oktatására nincs szükség, de közvetetten, az érdekesség kedvéért érdemes megismertetni a hallgatókat egy-két alapvető fordításelméleti fogalommal. Az explicitáció fogalma például fontos a jogi szakfordításban, mert szorosan kötődik ahhoz a kényes kérdéshez, hogy a forrásszöveg kétértelmősége esetén a jogi szakfordítónak nem feladata a szöveg értelmezése, a vitás kérdésekben a bíróság hivatott döntenie. Az ekvivalencia fogalmát is érdemes körüljárni, mivel a jogi fordításban a jogrendszerek különbözősége miatt az ekvivalencia lehetősége is megkérdőjeleződik.

A szaknyelvi órán a fordításelméletnél sokkal fontosabbak a fordítástechnikai ismeretek, ezen belül is leginkább a nyelvek, nyelvpárok egymással szembeni viselkedésének tudatosítása. Ennek hatékony eszköze lehet a kötelező és fakultatív átváltási műveletek bemutatása, amelyek magyar–indoeurópai nyelvpárban kidolgozott rendszerét Klauzy (2005) kutatásainak köszönhetjük. A szaknyelvi kurzust felvevő hallgatók többségének nincs fordítási tapasztalata, ezért szó szerint fordít, és nehezen barátkozik meg azzal a gondolattal, hogy nem csak egy jó megoldás létezhet. A fakultatív átváltási műveletekkel való megismerkedés még a szakfordítóképzésben is sokak számára mérföldkőnek számít a fordításhoz való hozzáállásban. A kontrasztív

szemlélet jelentőségére Heltai és Nord is felhívja a figyelmet. Heltai (2016) szerint a kontrasztív megközelítésnek a nyelvoktatásban felsőfokon a nyelvtan, a szöveg- és a pragmatika szintjén van jelentősége, a fordítóképzésben pedig a fonológia kivételével minden nyelvi/nyelvhasználati szinten fontos, de különösen az anyanyelvről idegen nyelvre történő fordításban segítheti a fordítói kompetencia fejlődését. Nord (2005) arra mutat rá, hogy autentikus szövegek kontrasztív elemzése fontos eleme a leendő szakfordítók nyelvi felkészítésének, mivel a nyelvek eltérő működésének tudatosítása az idegen nyelvi kompetencia mellett az anyanyelvi kompetenciát is fejleszti. A nyelvek egymással szembeni viselkedésének szemléltetésére az írott szöveg blattolása az egyik leghatékonyabb feladat, amivel akár a szaknyelvi órán is megpróbálkozhatunk, jóval egyszerűbb és rövidebb szövegeket használva, mint a szakfordítóképzésen. Gondolkodási idő nélkül ugyanis a hallgatók kezdetben úgy próbálják meg lefordítani az adott szöveget, hogy a forrásnyelvi szintaktikai szerkezetét követik, mindaddig, amíg rá nem jönnek, hogy az elkezdett mondat befejezhetetlen, és kénytelenek újrastrukturálni a mondatot. Szakfordítóképzésen a blattolás mellett a nyelvpárok egymással szembeni viselkedésének általános szabályait és az átváltási műveleteket is célszerű képzés szinten begyakorolni, lehetőleg az adott szakterületre jellemző szövegrészletek segítségével.

Interkulturális kompetencia (PACTE)

Az EMT-kompetenciamodell ezen eleme a szövegre vonatkozóan többek között az adott dokumentum makrostruktúrájának, koherenciájának megértését, a fordítási problémákra adandó válaszokat, a kultúraspecifikus elemek felismerését, a kulturális vonatkozások és eltérő megfogalmazások közelítését, a műfaji és retorikai hagyományok figyelembevételét jelenti. Ezeket a készségeket a PACTE-modellben a kétnyelvű kommunikatív kompetencia tartalmazza. A jogi szakfordításra vetítve az interkulturális kompetencia jellemzően a különböző jogi kultúrák, jogrendszerek közötti eligazodás képességét jelenti, a jogi kulturális reáliák vagy kultúraspecifikus elemek pedig többek között a jogintézményeknek és a rendszerspecifikus terminusoknak feleltethetők meg, ami a szaknyelvi órákon is gyakran felmerülő problémakör. A jogrendszerek közötti átjárás képessége ugyanakkor nem választható el a szaktudás kérdésétől, ezt a nyelven kívüli ismeretek tárgyalásakor már érintettük.

Instrumentális alkompetencia (PACTE) – háttérinformáció megszerzésére vonatkozó kompetencia (EMT)

A PACTE csoport értelmezésében ez az alkompetencia a fordításhoz szükséges dokumentációs források, az információs és kommunikációs technológiák ismeretét magában foglaló, elsősorban a fordítási folyamat egészére vonatkozó (procedurális) tudást jelenti, amelybe az eszközhasználat is beleértendő. Az EMT-modell szerint ez a kompetencia az információs és kommunikációs technológiák, a keresőmotorok és egyéb informatikai eszközök (elektronikus szótárak, korpuszok, terminológiakezelő szoftverek) ismeretét, az internetes és egyéb források kritikus szemléletét, a saját dokumentáció archiválását fedi. Az információkezelés készségének elsajátítása, vagyis a hallgatók megismertetése az elektronikus szótárkezeléssel, az elérhető adatbázisokkal, párhuzamos szövegek korpuszokkal és releváns weboldallal nagyon fontos már

a szaknyelvi képzés ideje alatt is, mivel a következetesen alkalmazott tanórán kívüli információkezeléssel kapcsolatos feladatok kitérítik a kontaktórák kereteit, és önálló tanulásra szoktatják a hallgatókat. Az angol nyelvű jogi tartalmú oldalaktól kezdve a szakmai fórumokon és a keresőmotorokon át számtalan lehetőség kínálkozik az autonóm tanulásra. Az EU szinte teljes joganyaga elérhető angol és magyar nyelvpárban, de megtalálhatók angolul a magyar alaptörvény és a törvénykönyvek is. A szakfordítóképzésben az információkeresési kompetencia mint a szolgáltatói kompetencia egyik alkotóeleme jelenik meg. A szaknyelvi órán szót kell ejteni az internetes és papíralapú jogi szótárak hiányosságairól, nevezetesen arról, hogy a jogi szótárak többsége nem kezeli az egyes jogrendszerek vagy akár jogterületek közötti megfeleltetéseket (egyes szótárak például szinonimaként kezelik a megbízás és a meghatalmazás fogalmait), ezért csak fenntartással és körültekintéssel használhatók. Fontos tudatosítani a hallgatókban, hogy a keresett szó jelentését célszerű egynyelvű szótárban is ellenőrizni, kétely esetén pedig alapos háttérkutatással kell meggyőződni az adott szó kontextusba ágyazott jelentéstartalmáról. További jó gyakorlat lehet a hallgatókat néhány fogalmi kérdés tisztázása céljából olyan internetes oldalakra (pl. www.findlaw.com) irányítani, ahol megbízható információt találnak arra vonatkozóan, hogy mi is a pontosan definiált jelentése azoknak a terminusoknak vagy jogintézményeknek, amelyekkel a kontinentális jogban nem találkoznak, de az angolszász jogban igen.

Összegzésül tekintsük át táblázatban is (lásd 3. táblázat), melyek azok a feladattípusok, amelyek a fordítói kompetenciák fejlesztése szempontjából mind a felsőoktatási intézményekben folyó jogi szaknyelvi órákon, mind a graduális és posztgraduális jogi szakfordítóképzés egyes tárgyaiban (pl. írásbeli jogi szaknyelvi kommunikáció, szaknyelvi terminológia, fordítástechnika, fordításelmélet) hasznosak lehetnek.

FELADATOK A JOGI SZAKNYELVOKTATÁSBAN	FEJLESZTENDŐ FORDÍTÓI KOMPETENCIÁK	FELADATOK A JOGI SZAKFORDÍTÓKÉPZÉSBEN
fordítás $L1 \rightarrow L2^*$, $L2 \rightarrow L1$ (rövidebb szövegrészletek, összetett mondatok); tömörítés $L1 \rightarrow L2$, $L2 \rightarrow L1$, $L2 \rightarrow L2$	<i>nyelvi, nyelvhelyességi:</i> idegen nyelven = $L2$ (és anyanyelven = $L1$)	fordítás kezdetben $L2 \rightarrow L1$ később: $L1 \rightarrow L2$ fokozatosan egyre nehezebb és összetettebb műfajok és szövegtípusok fordítása szöveg-összefoglalás $L1 \rightarrow L2$ mint fordítás-előkészítő feladat
tartalomalapú szövegek** segítségével fejleszthető (pl. szövegértés, tömörítés)	<i>nyelven kívüli (szaktudás)</i>	szakmai végzettségtől függően lehet alapértelmezett, vagy tartalomalapú szövegek segítségével fejleszthető
átváltási műveletek, kontrasztív nyelvtani példák, blattolás (egyszerű szöveg), jogi szaknyelvi vizsgán szakmai szituációs feladat	<i>fordítástechnikai</i>	kontrasztív nyelvtani feladatok, átváltási műveletek (példák nyelvpárok egymással szembeni viselkedésére) blattolás (nehezebb szöveg, összetettebb mondatok)
terminusok, jogintézmények jogrendszerek közötti megfeleltetése	<i>interkulturális</i>	jogi műfajok retorikái hagyományai, eltérő jogrendszerek, jogintézmények jogrendszerek közötti megfeleltetése

FELADATOK A JOGI SZAKNYELVOKTATÁSBAN	FEJLESZTENDŐ FORDÍTÓI KOMPETENCIÁK	FELADATOK A JOGI SZAKFORDÍTÓKÉPZÉSBEN
tematikus glosszárium készítése	<i>tematikai-terminológiai</i>	glosszárium, fordítói memória és adatbázis készítése fordítástámogató eszközökkel
szótárak, terminológiai adatbázisok, keresőmotorok, jogi szaknyelvi weboldalak használata	<i>instrumentális – információ-kezelő</i>	szótárak, terminológiai adatbázisok, keresőmotorok, szakmai fórumok, szakmai szervezetek weboldalainak használata

*L1= anyanyelv, L2 = idegen nyelv

**az adott (jelen esetben a jogi) szakterületre vonatkozó tartalommal bíró szövegek

3. táblázat. A szaknyelvi képzés és a szakfordítóképzés közös tartományába eső feladattípusok fordítói kompetenciák felőli megközelítésben

A nyelvi készségek fejlesztése a szaknyelvi órán és a szakfordítóképzésben

A nyelvek eszköztárának összetevői a hangzós vagy írott forma, a lexika és a grammatika (Budai 2010). Ennek megfelelően az idegennyelv-oktatás is a szókincs, a nyelvtani szerkezetek és a nyelvi funkciók begyakorlását és a nyelvi készségek: a hallás utáni értés, a beszéd, az írás és az olvasás elsajátítását tűzi ki célul. Az úgynevezett komplex készségek sorába tartozik a fordítás és a tolmácsolás (Bárdos 2000). E készségek fejlesztésének aránya a szaknyelvi órákon nagymértékben függ a kurzus típusától és céljaitól. Kurtán Zsuzsa a *Szaknyelvoktatási feladatok nyelvpedagógiai alapjai* című tanulmányában (Kurtán 2016) tizenegy, szaknyelvi órán alkalmazott tevékenységtypust sorol fel, amelyeknek csaknem fele a szakfordítóképzésben is alaptevékenységnek számít. Ezeket az alábbi felsorolásban dőlt betűvel jelöltem: *szakmai szövegek olvasása; szakmai szövegek fordítása; szakmai szövegek összefoglalása; előadás jegyzetelése; előadás összefoglalása; szaknyelvi terminusok megbeszélése, gyakorlása; különböző műfajú idegen nyelvű szakmai szövegek előállítás; kommunikációs helyzetgyakorlatok; választott szakmai témák megvitatása célnyelven; prezentáció készítése és előadása; témafeltárást igénylő egyéni vagy csoportos projektfeladatok*. A felsorolt tevékenységtypusok szorosan kapcsolódnak egymáshoz, a szaknyelvi terminusok gyakorlása például előfeltétele a szakmai szövegek olvasásának, fordításának és összefoglalásának, de a szövegprodukciónak is. A szókincs tanítása a szaknyelvi oktatásban egyértelműen a nyelvi tartalom közvetítésének része, e nélkül nem valósulhatnak meg a szaknyelv-oktatás céljai, következésképpen ez a szaknyelvi órák egyik alapvető feladata, ami a nyelvi alapkészségek fejlesztésébe is beépíthető. Mivel a fordítás a szókincset összetetten és kontextusba ágyazva fejleszti, alkalmazása a szaknyelvi órán sok előnnyel jár.

A szakmai szövegek előállítás (más néven szövegprodukciónak vagy íráskészségnek) jó néhány nyelvi oktató szerint a legnehezebben elsajátítható készség (Klein 2011). Vermes (2003) a fordításnak az íráskészség fejlesztésében betöltött szerepét hangsúlyozza, azzal érvelve, hogy a kutatások szerint az íráskészség fejlődésének feltétele a rendszeres olvasás, a fordítás pedig az alapos olvasásra tanít. A jogi szaknyelv esetében kifejezetten fontos a szöveg alapos olvasására és pontos megértésére való törekvés, csakúgy,

mint az íráskészség fejlesztése (aminek a szaknyelvi órán egyik hatékony eszköze lehet az ügyvédi levelezés gyakorlása). A szakfordítóképzésben a nyelvi alapkészségek közül értelemszerűen az írás és az olvasás a leginkább fejlesztendő készségek, de ha a képzésnek része az audiovizuális fordítás, akkor a hallás utáni értés is képhe kerül.

Konklúziók és további kérdések

Az itt bemutatott érvek és jelenségek jórészt személyes tapasztalatokon alapulnak, és empirikus vizsgálatok nélkül nem tekinthetők megfelelően alátámasztottnak. Ahhoz, hogy általános következtetéseket is levonhassunk belőlük, szükséges volna empirikus kutatás keretében alaposabban megvizsgálni a következő kérdéseket:

- Miként vélekednek a fordítási/közvetítési feladatok hasznosságáról több év távlatában azok a hallgatók, akik egyetemi éveik alatt szakfordítóképzésben vettek részt? (Ehhez támpontokat adhat Feketéné [2004, idézi Fischer 2010: 56] kutatása, amely arról számol be, hogy a fiatal munkavállalók jóval több fordítási és tolmácsolási feladatot tartanak szükségesnek a szaknyelvi órán, mint amiben részük volt.)
- Milyen formában és mértékben része a szaknyelvi óráknak és a szakfordítóképzéseknek az idegen nyelv fejlesztése?
- Mennyire meghatározó a szakmai tudás a szaknyelvoktatás és a jogi szakfordítás esetében?
- Mennyire meghatározó a tanár szakmai (tematikus) tudása?
- Melyek azok a jogi műfajok, amelyek fordításához nélkülözhetetlen a jogi szaktudás, és melyek azok, amelyeket a forrás- és célnyelvet jól ismerő nem jogász fordító is biztonsággal fordíthat?

A fenti kérdések közül a szakmai tudásra vonatkozóak tisztázásában sokat segítené a Magyarországon jelenleg jogi szakfordítást végző szakemberek saját bevalláson alapuló szakmai háttértudásának és a kérdéssel kapcsolatos véleményének a feltérképezése.

Összegzésként elmondhatjuk, hogy a fordítási és közvetítési feladatoknak a jogi szaknyelvi órák tananyagába való beillesztését számos érv támasztja alá. Azt is lezögezhetjük, hogy a jogi szakterület esetében a szaknyelvoktatás ideális előkészítése lehet a szakfordítói kompetenciák majdani továbbfejlesztésének. Végül megállapíthatjuk, hogy a közvetítési feladatok összeegyeztethetők a kommunikatív nyelvoktatás célkitűzéseivel, mivel általuk olyan kompetenciák és készségek fejleszthetők, amelyek hiányában nem, vagy csak részben teljesülnek a szaknyelvoktatás közvetlen céljai. A közvetítési feladatok lehetőséget teremtenek az idegen nyelv és az anyanyelv mélyebb, strukturáltabb megismerésére. A jogi szakfordítás mechanizmusának és a nyelvek egymáshoz viszonyított működésének tudatában a szaknyelvet tanuló joghallgatók kedvet kaphatnak a szakfordítói ismereteik elmélyítéséhez, megismerkedhetnek a fordításhoz szükséges kompetenciákkal, alapszinten el is sajátíthatják azokat, és ha nem is vesznek részt szakfordítói képzésen, tisztában lesznek a fordítási megbízások lehetséges buktatóival, a nyelven kívüli tényezők figyelembevételének szükségességével. Így, ha későbbi pályájuk során fordítási feladathelyzetbe kerülnek, akkor ezen ismeretek birtokában felelősen tudnak majd dönteni a fordítási feladat

elvállalásáról. Tisztában lesznek azzal, hogy a fordításhoz nem elég két nyelv magas szintű ismerete, procedurális tudás is szükséges. Ugyanakkor a szakfordítóképzés is meríthet a szaknyelvoktatás módszertani eszköztárából, kiegészítve, továbbfejlesztve és magasabb szintre emelve a szaknyelvoktatásban bevált gyakorlatokat.

IRODALOM

- Balogh Dorka (2015): A műfajkutatás szerepe a jogi szakfordítás oktatásában. *Fordítástudomány* 17/2, 38–55.
- Bhatia, V. K. (1997): Translating legal genres. In: Trosborg, A. (ed.): *Text typology and translation*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 203–214.
- Bárdos Jenő (2000): *Az idegen nyelvek tanításának elméleti alapjai és gyakorlata*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Budai László (2010): *Az anyanyelv változó szerepe az idegennyelv-oktatásban*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Feketéné Silye Magdolna (2004): *A szaknyelvoktatás és a szaknyelvi tudást felhasználók igényeinek elemzése és megjelentetése egy angol szaknyelvoktatási program-modellben*. PhD disszertáció. Budapest: ELTE.
- Fischer Márta (2008): Az európai uniós fordítás és terminusalkotás magyar vonatkozásai. *Magyar Nyelvőr* 132/4, 385–402.
- (2010): Fordítás és közvetítés a nyelvoktatásban – mit nyújthat a nyelvoktatásnak a fordítástudomány? *Fordítástudomány* 12/1, 50–62.
- Garner, B. A. (2013): *Legal writing in plain English*. Chicago / London: The University of Chicago Press.
- Haigh, R. (2012): *Legal English*. London / New York: Routledge.
- Halász Gábor (2006): Előszó. In: Demeter Kinga (szerk.): *A kompetencia: kihívások és értelmezések*. Budapest: Országos Közoktatási Intézet, 7–13.
- Heltai Pál (2016): Kontrasztív elemzés a mai nyelvtanításban és fordításoktatásban. *Modern Nyelvoktatás* 22/1–2, 3–30.
- Katona József Álmos – Maleczki József (szerk., 2016): *A pontos fogalmazás művészete – Clear writing*. Budapest: Magyar Nyelvstratégiai Intézet.
- Kjaer, A. L. (2007): Legal translation in the European Union. A research field in need of a new approach. In: Kredens, K. – Goźdz-Roszkowski, S. (eds.): *Language and the law: International outlooks*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 69–95.
- Klaudy Kinga (2001): Mit tehet a fordítástudomány a magyar nyelv „korszerűsítéséért”? *Magyar Nyelvőr* 125/2, 145–152.
- (2005): *Bevezetés a fordítás gyakorlatába*. Budapest: Scholastica.
- Klein Ágnes (2011): A nyelvelsajátítástól a nyelvtanulásig. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar.
http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/nyelv_elsajatis/index.html
- Krois-Lindner, A. – Firth, M. (2008): *Introduction to international legal English*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kovalik Deák Szilvia (2013): Fordítóképzés: sokasodó kompetenciamodellek és változó piaci igények között. In: Dróth Júlia (szerk.): *Szaknyelv és szakfordítás*. Gödöllő: Szent István Egyetem, 23–31.
- Kurtán Zsuzsa (2016): Szaknyelvoktatási folyamatok nyelvpedagógiai alapjai. In: Reményi Andrea Ágnes – Sárdi Csilla – Tóth Zsuzsa (szerk.): *Távlatok a mai magyar alkalmazott nyelvészetben*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 110–117.

- Kurtán Zsuzsa – Silye Magdolna (2006): *A szaknyelvi oktatás a magyar felsőoktatás rendszerében*. Budapest: Oktatási Minisztérium.
- Lesznyák Márta (2007): Conceptualizing translation competence. *Across Languages and Cultures* 8/2, 167–194.
- (2014): Bűvös kocka – Fordítói kompetencia a XXI. században. Merre tovább? Elhangzott: *A XXI. századi szakmai, szaknyelvi kommunikáció kihívásai: tanári és tanulói kompetenciák*. XIV. SZO-KOE konferencia. SZTE ÁOK, Szeged, 2014. november 21–22.
- Mattila, H. E. S. (2013): *Comparative legal linguistics*. Aldershot: Ashgate Publishing Ltd.
- Nord, C. (2005): Training functional translators. In: Tennent, M. (ed.): *Training for the new millennium: Pedagogies for translation and interpreting*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 209–223.
- Šarčević, S. (1997): *New approach to legal translation*. The Hague / Boston: Kluwer Law International.
- Vermes Albert (2003): Idegen nyelvi íráspedagógia és fordítás. *Iskolakultúra* 2003/10, 58–61.

FÜGGELÉK

1. Szakember és laikus (pl. ügyvéd-ügyfél) közötti kommunikáció stílusának fejlesztését célzó feladat

A hallgatók (önállóan vagy párokban dolgozva) adott szavak és kifejezések közül azokat választják ki, amelyek a levelet ügyfélbaráttá, ugyanakkor professzionális hangvételűvé teszik. Több megoldás lehetséges, a feladat végén megadott kifejezések pusztán javaslatok, tehát érdemes időt szánni arra, hogy az egyes opciókat és azok stílusértékét csoportosan is megbeszéljük. A feladat szaknyelvi órán is felhasználható.

Complete this letter by choosing the most appropriate options. All three are technically correct, but they aren't all as friendly and/or professional as the others.

Dear Mr Szabó,

Thank you very much / Thanks a lot / We are extremely grateful for your email. *We are delighted / We are honoured / It's very nice* that you have chosen our law firm to deal with your case.

I am truly amazed / I am very sorry / It is really sad to hear about your dismissal, and of course we will *do our best / do our utmost / strive to resolve* this *unfortunate / unpleasant / terrible* situation for you.

Of course *it would be necessary for us / we need / we would have* to charge you for any time we spend on your case, including the initial meeting. *I have enclosed / Please find enclosed / I enclose* a list of our fees.

We will, of course, try to *keep your costs to a minimum / avoid charging you more than you can afford / keep our fees under control*. If you *can't afford our fees / decide that your current financial circumstances don't allow you to pursue this option / are short of money*, I will be happy to recommend cheaper alternatives (such as a law clinic).

If you want / Assuming you do decide / Supposing you decided to take advantage of our offer, I think we ought to meet as soon as possible in our office to *analyse / run through / go over* the facts of the case. If you have a written employment contract, *please / it will be extremely useful if you can / I'd like you* to send me a copy (by email or fax) at least a week before our meeting, to give me time to check it carefully.

So *I will wait to hear / I am looking forward to hearing / I expect to hear* from you. I do hope you decide to use our firm to resolve this *problem / issue / situation*. Whatever you choose to do, I wish you *all the best / good luck / well* with your case and with your search for new employment.

Best regards,
Laila Murphy, Attorney-at-Law

Suggested answers:

Thank you very much; We are delighted; I am very sorry; do our best; unfortunate; we would have; I enclose; keep your costs to a minimum; decide that your current financial circumstances don't allow you to pursue this option; Assuming you do decide; go over; it will be extremely useful if you can; So I'll wait to hear; issue; good luck.

Adapted from: www.cambridge.org/elt/pro

2. Jogesetleírás egyszerűsítése, laikusok számára is érthetővé tétele

A feladatban a hallgatóknak bonyolult célnyelvi jogi szakszöveget egyszerűsítve, laikusok számára is érthetően kell átfogalmazniuk. Az elsődleges cél tehát ebben az esetben nem a jogi tartalom pontos megőrzése, hanem a szöveg érthetővé tétele laikusok számára a releváns tartalom megőrzésével.

Write a SHORT case note for Serrano-Moran v. Grau-Gaztambide, 195 F.3d 68 (1st Cir. 1999). Make sure that the case synopsis follows a standard form: (1) case name and citation; (2) brief facts; (3) question for decision; (4) holding; (5) reasoning.) The aim is to produce a text that is easy to understand and contains only the relevant information.

195 F.3d 68 (1st Cir. 1999)

ANDRES SERRANO-MORAN, ET AL., Plaintiffs, Appellants,

v.

DR. JOSE GRAU-GAZTAMBIDE, ET AL., Defendants, Appellees.

No. 99-1513

Plaintiffs are the parents of Rufino Serrano-Rosado, who, it is alleged, was a mentally impaired individual who was kidnapped and beaten by four police officers on March 30, hospitalized on March 31, and then died on April 10, 1995. Plaintiffs say his death was a result of the beatings and of the malpractice of the hospital (and doctors) where he was brought for treatment. Plaintiffs brought suit in federal court against the police under 42 U.S.C. 1983 and, asserting supplemental jurisdiction under 28 U.S.C. 1367, against the medical defendants under state law theories. The medical defendants moved to dismiss under Fed. R. Civ. P. 12(b)(1), arguing that the claims against them did not arise from a common nucleus of operative facts so that supplemental jurisdiction was not available under 1367(a), and that, even if it were, the court in its discretion should decline to exercise jurisdiction under 1367(c).

The district court found that the claims against the medical defendants did not share a common nucleus of operative facts with the claims against the police because the facts relevant to the civil rights claim were entirely separate from the facts relevant to the malpractice claim, and because there was a temporal break between the two sets of facts. The case against the medical defendants was dismissed for lack of subject matter jurisdiction, without prejudice to refiling in the Commonwealth court. The district court ordered the entry of a separate judgment under Fed. R. Civ. P. 54(b).

On appeal plaintiffs say the dismissal of the claims against the medical defendants was error. Their primary argument is that each of the sets of defendants will point to the other as the cause of death and that this creates a common nucleus of operative facts, or, in any event, that the claims are sufficiently related such that trying the case to one jury is the most economic use of judicial resources. This point suggests that there may possibly be related evidence as to damages, but plaintiffs do not explain why this is necessarily so, and even the existence of such a possibility, it strikes us, may vary with the facts. A secondary argument is that the district court committed an error of law by putting too much emphasis on the lack of temporal proximity. Of course, if plaintiffs are left to try their claim in the courts of the Commonwealth of Puerto Rico, they will have no jury trial, but only a bench trial.

The parties agree that review of the decision is for abuse of discretion. See *Vera-Lozano v. International Broad.*, 50 F.3d 67, 70 (1st Cir. 1995). These decisions turn on essentially fact-based assessments. The district court plainly did not abuse its discretion here. The facts and witnesses as to the two sets of claims are essentially different, not common, as the district court found. That there may be finger-pointing defenses, whether at the liability or damages state, does not change this assessment, nor does the assessment change whether the temporal proximity is little or great. Whether or not the police violated Serrano-Rosado's civil rights has nothing to do with whether the hospital and doctors conformed to the requisite standard of care; damages is a separate issue.

Affirmed. Costs to appellees.